

Відділу освіти Зборівської РДА

ЗОШ I – II ст. с. Кабарівців

Проект:

***«ОСОБЛИВОСТІ КАЛЕНДАРНОЇ
ЛІРИКИ НАШОЇ МІСЦЕВОСТІ»***

**Роботу підготували
учні 8 -9 класів
ЗОШ I-II ст. с. Кабарівців**

**Керівник проекту
Сухінська Рома**

Мета проекту:

- на основі зібраних матеріалів поглибити відомості про жанри і поетичні особливості календарно-обрядових пісень, які побутують у нашій місцевості,
- з'ясувати шляхи їх появи і розвитку.
- з'ясувати особливості цих пісень;
- виховувати інтерес до культурної спадщини свого краю, почуття національної самосвідомості та національної гідності за свій народ.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити своєрідність народної лірики ;
- зібрати фольклорні відомості у старожилів села ;
- навчити учнів самостійно працювати з різними джерелами вміння робити аналіз фактів, досліджувати зібраний матеріал ;
- вчити учнів узагальнювати зібраний матеріал, систематизувати його;
- прищеплювати в учнів любов до рідного краю, його історії;
- виховувати в школярів працелюбність, відповідальність за доручену справу.

Учасники проекту

З метою кращої організації роботи у групі розподіляються доручення, враховуючи ініціативу учнів. Тобто, призначаються відповідальні за окремі види робіт залежно від інтересів, знань і здібностей того чи іншого учня. Одні збирають лірику зимових і осінніх циклів, інші – літнього і весняного.

В кожній групі є фотограф, який відповідає за виготовлення фотографій для проекту.

В кінці проекту кожен учасник оформлює зібраний матеріал, корегує його. Але, незважаючи на такий розподіл доручень, більшість робіт має загальний характер, тобто все вирішується спільно.

Зміст проекту

- 1. Особливості пісень зимового циклу**
- 2. Своєрідність народних пісень весняного циклу.**
- 3 .Твори літнього циклу календарної обрядовості.**
- 4 .Особливості обрядових пісень осіннього циклу.**

Розділ 1. Особливості пісень зимового циклу

Сукупність текстів, які супроводжувалися замовляннями, обрядами, ритуалами, як уже відомо, виникли дуже давно і базуються вони на основі прадавніх вірувань, традицій.

У фольклористиці побутує думка про те, що первісні тексти лягли в основу календарно-обрядової лірики та народної творчості в цілому. Зокрема, М.Грушевський твердив: “Людський колективний крик, ритмічний рух, викликаний різними ударами ... а той ґрунт, на котрім виростають, очевидно, найстаріші форми словесного мистецтва”. Отже, слово у найдавніших формах народної творчості невіддільне від дії

Відповідно до чотирьох пір року, а також періодів у землеробстві – виділяється чотири цикли календарної творчості – **зимовий, весняний, літній, осінній**. Кожен із них має свої особливості, відповідно до землеробської праці, яка виконується у той час

Кожен із циклів об’єднується навколо одного центрального свята, якому надається найважливішого значення.

До зимового циклу відносимо такі жанри: колядки, щедрівки, посівальні, водохресні пісні

Говорячи про колядки, потрібно звернути увагу на те, що єдиної думки, щодо походження слова “коляда” немає

Коляда як жанр пройшла довгий час становлення, тому зазнала певних структурних, тематичних змін. За цей період змінився і сам характер колядок.

Колядки, що дійшли до нас, є різні за тематикою і світоглядом.

Жителі нашого села пригадують, що їхні батьки співали так звані «старі» колядки

Наприклад:

Ой в ліску, в ліску, а в жовтім піску

Росте деревце, тонке, високе

Тонке, високе, в корінь глибоке

В корінь глибоке, в листок широке,

В листок широке, в цвіток багрове,
В цвіток багрове, а верху кудряве

У тексті колядки бачимо, що вода означає молодість, життя, дерево – молоду людину, здорову (“... в корінь глибоке”) , красиву (“... в листок широке”), забезпечену (“в ліску, а в жовтім піску”), з перспективним майбутнім (“в цвіток багрове”). На нашу думку, багрове, багровий – символ влади, стабільності, оскільки, відомо з курсу шкільної історії, що багряним плащем окутували себе царі, вельможі.

У колядках головними є образи членів родини. Часто вони змальовуються як небесні світила, порівнюються з ними: господар – красне сонце, господиня – ясний місяць, діти – дрібні зірки. Якщо у коляді є звертання до молодого подружжя, у ній бажається плодючості на полі та у родині.

Позитивними рисами характеру окреслюється образ хорошої господині, звертається увага на її красу, працелюбність, щедрість, любов до чоловіка і дітей.

У колядках часто оспівується краса господареві дочки чи мужність сина. Побувають у нашій місцевості колядки , які можна віднести до історичних

Ці коляди створювалися та виконувалися в ту добу, коли українські землі були готові відбивати часті напади ворогів. Їх мета не лише звеличувати господаря, його синів та родину, а й закликати до подальшої боротьби з поневолювачами.

В таких колядах поряд з образами відважних воїнів зустрічаються жіночі образи, які звеличуються й опоетизовуються. Це – мати, яка виряджає сина у військо, сестра-сестриця, що “вийшла – зброю винесла, хусточку дала – збоку прип’яла”. Зустрічаються колядки періоду визвольних змагань та важкої долі України у час її поневолення.

У них звучать мотиви визволення рідного краю з ярма, заклики до незалежності. Але є й окремі твори, у які вплітаються долі окремих людей.

В цього господаря було дочки дві
Ми прийшли колядувати,
Їх у дома не видати-напевно, в тюрмі

Окрему групу становлять релігійні. Такими є відомі колядки “Бог Предвічний”, “Нова радість стала”, “У Вифлеємі нині новина”, “Бог ся рождає”, “Небо та земля нині торжествують” та інші.

Основний сюжет є народження Божого Сина, Спасителя світу – Ісуса Христа, який прийшов на землю, щоб врятувати людство від гріха і смерті.

Бог предвічний народився,	В Вифлеємі народився:
Прийшов днесь із небес,	Месія, Христос наш
Щоб спасти люд Свій весь,	І Пан наш для всіх нас
І утішив ся...	Нам народився

У цих творах усі мотиви – біблійні

Ангели співають,	Пастушки з ягнятком
Слово й честь віддають,	Перед тим Дитятком
На небесах і на землі	На колінця припадають
Мир проповідують	Христа-Бога вихваляють

Більшість таких творів має молитовний характер. У них є слова звернення до Ісуса з проханням дарувати здоров’я, мир, щастя і благополуччя на наступний рік окремій родині чи всій Україні.

Деякі з цих коляд можна назвати величальними бо у них звеличується Господнє Ім’я Ісуса Христа, який прийшов у світ як звичайна людина, щоб благословити людство; говориться про славу, яку співають Божому Синові ангели та херувими на небесах. Але зустрічаються і сумні мотиви, бо в цих творах вже згадується про нелегку долю Христа, про те, що Він прийшов у світ, щоб померти мученицькою смертю за гріхи людства:

...Спи , Ісусе, спи, очка зажмури,
Не питай, що колись буде,
Що зготовлять Ти хрест люди.
Люлі, серденько, люлі!

Говорячи про пісні зимового циклу, потрібно зазначити , що і вертеп побутує у нашій місцевості. Крім основних персонажів цього дійства: Ірода ,ангелів, пастухів, царів у нас існує традиція включати у це дійство простих людей: селян, мірошника, цигана, бабу, діда, козака , жида , комуніста тощо.

Епізоди з народного життя гумористичного характеру, розкривають наш селянський побут, процеси праці, висміюють суспільно-політичний лад.

Дуже поширеним жанром календарної лірики зимового циклу є щедрівки.

Важливою особливістю щедрівок є те, що виконується вони тільки дівчатами чи жінками, рідше – дітьми, майже ніколи – чоловіками.

Побувають і посівалки їх основний мотив закликання родючості на поля, в господарстві та у родині:

Сійся, родися, жито-пшениця, всяка пашниця,
На щастя, на здоров'я, на цей Новий рік,
Щоб вам ліпше велося, як той рік!

Най уродить нам ся злотий колос
Злотий колос, срібне зерно,
Срібне зерно, мідяне стебло

Часто вони набувають гумористичного забарвлення. Такі твори веселого характеру виконуються переважно дітьми:

Коляд, коляд, колядниця,
Добра з медом паляниця.
А без меду не така,
Дайте, дядьку, п'ятака...

..... нехай родиться квасоля і буряк
і бараболя ще й петрушка й огірки
й щоб не їли їх жуки...

Розділ 2. Своєрідність народних пісень весняного циклу.

Веснянки – це календарно-обрядові пісні весняного циклу, які мають закличний характер і сприймаються як звертання до весни, до істот та речей, що асоціюються з нею

Своєю формою веснянки наближені до замовлянь, в яких до весни звертаються як до живої істоти:

Прийди, прийди, весно,
Прийди, прийди, красна
Ой вилинь, вилинь, гоголю,
Винеси літо з собою,
Винеси літо-літечко

При зборі інформації до нашої експедиції дійшли висновку, що вони є неоднорідні за виконанням, кожен виконавець виконує їх на свій лад.

Маївки, гаївки є відлунням прадавніх поглядів та уявлень про тварин-духів їх вплив на життя людей у весняний період

Яскравим прикладом є відома гаївка “Жучок” (Кривий танець). В одній із її частин мала дитина, що виконує роль жучка, або дівчина, повзає по “містку”, складеному з рук дівчат, а текст є звуконаслідуванням природи.

Ходить жучок по драбині
А дівчина по калині
Грай, жучку, грай небоже
На ті пан Біг допоможе
Жу-жу-жу, жу-жу-жу

Збираючи матеріал, ми звернули увагу на те, що у багатьох гаївках звучить приспів : “Гой Дана, Дана, Дана, Дана”, “Ші-ді, рі-ді, ші-ді, рі-ді, Дана”. Ми зрозуміли, що цей приспів дуже старовинний, бо відомо ,що Дана, Лада - слов'янські божки, від яких залежали усі природні явища.

Існують і так звані «хлопські» або господарські веснянки.

Ці твори виконуються, як правило, у формі хороводу, який водиться по колу, у центрі якого одна людина зображає все, про що співається:

Як посіємо овес, та до зерна, до зерна,
До зерна увесь як уродить же овес,
Як покосимо овес...

Льон, мати, льон!

Льон, мати, льон!

Скажи мені, моя мати, як той льон посіяти.

Подібними до колядок є й історичні гаївки, в яких збереглися елементи чи натяки на реальні історичні явища та події. Існує багато гаївок з козацькими мотивами, у яких виразно звучать патріотизм, заклики до незалежності:

Синя лента, жовті кінці,
Тримаймося, українці!
Тримаймося, кохаймося,
Та лихого цураймося ...

Є гаївки про страждання матері Христа – Марії під хрестом, її розмова з Сином, вони дуже схожі до похоронних пісень.

Розділ 3. Твори літнього циклу календарної обрядовості.

Ці твори пройняті неабияким ліризмом і мають поетичну форму.

Найпоширенішими є пісні, які виконувалися перед Зеленими Святами тут звучать мотиви замаювання хат, подвір'їв, худоби:

Мене мати будила
І так мене просила
Аби я збирав цвіточки
Худобі на віночки

До сьогоднішнього дня збереглася у нас традиція замаювати худобу вінками. Діти, замаївши худобу чекають від господарів гостинців.

Записали ми і декілька купальських пісень У них часом звучать нарікання на тих людей, які не прийшли святкувати на озеро, річку Купала:

Котра не вийде на Купала
Щоб вона сіла та й не встала
Щоб вона сіла лемішкою,
Щоб її везли теліжкою

Закликають іти веселитися , бо там можна знайти свою долю:

Заплету віночок,
Заплету шовковий
На щастя, на долю,
На чорнії брови

Виконувалися пісні – замовляння, якими супроводжувався обряд – пускання їх за водою .Розпалювали купальське вогнище , стрибали через нього, щоб поєднатися в парі.

Розділ 4. Особливості обрядових пісень осіннього циклу.

Обрядові пісні осіннього циклу є своєрідними тому, що вони є заключним в календарній ліриці.

За словами наших інформаторів був період, коли піснями супроводжувалась вся праця у полі у період жнив. Поширеними тут є мотиви описів поля, його величання, процесу жаття, самих женців

Женці закликали один одного жати швидше до кінця, згодом женці такими піснями підбадьорювали один одного, коли день наближався до завершення, співали про близький час відпочинку, смачної вечері:

Наша хазяєчка дома домує

Та нашим женчикам вечероньку готує

Є пісні, які відображають завершення праці женців:

До кінця, женчики до кінця,

Підемо додому за сонця

- Ой женчики, женчики, ви мої,

Чи дожали житечко ви мені?

- Ой дожали житечко, дожали,

Щоб здорові на другий рік діждали

Серед них є твори, призначенні для окремих членів родини. Співаючи господареві, женці звеличували його працю, мудрість, уміння вчасно засіяти і виростити хороший врожай, його турботу за поля, добре ставлення до женців:

Добродійка пишна за ворота вийшла,

Стала си у воротях у червоних чоботях.

Тарілочку тримає, женчиків вітає

Деякі пісні співалися господині. У них величалася її краса, працелюбність, хороше ставлення до женців. Оспівується її любов до господаря, з яким вона ділить турботу про врожай, потішає, що він вже зібраний:

Господині калину ламала
І господареві в головах клала:
- Спи, господарку доволі,
Вже твоя пшениця в стодолі

Поряд з господинею величаються й діти, зокрема доросла дочка, як хороша господиня, що готує женцям хорошу вечерю на честь обжинків:

Що Ганночка дівка по дворику ходить,
В руках ключі носить, скрині одмикає...
...Скатерті виймає, столи застеляє

Зафіксували ми і пісню з коломийковим розміром:

Ой косив я сіно-сіно, косив я отаву,
Ой любив я дівчиноньку біляву, чорняву
Ой косив я сіно-траву, косив я осоку,
Ой любив я дівчиноньку тоненьку, високу

Були і твори жартівливо-гумористичного характеру, у яких висміюються невмілі косарі, що поламали коси, скупий господар та господиня. Об'єктами насмішок ставали і чужі групи косарів, які працювали на сусідніх селах.

Список учасників проекту:

Дмитрів Оля – відповідальна за збір інформації про особливості пісень літнього та осіннього циклів.

Соловій Юрій – оформлювач матеріалу.

Матвіїшин Василь – фотограф.

Дмитрів Андрій – відповідальний за збір інформації про особливості пісень зимового та весняного циклів.

Забитівська Діана – фотограф, відповідальна за упорядкування зібраної інформації.

Лехняк Вікторія – оформлювач матеріалу

Грицеляк Марія – оформлювач матеріалу

Шаркевич Ростислав - фотограф

Сухінська Рома – керівник

Матвішин Василь з жителькою села Хом'як Марією.

- записав відомості про святкування Івана Купала
- купальські пісні.

Забитівський Василь Федорович

- дав інформацію про колядки та веснянки з історичними мотивами.
- дані про особливості побутування вертепу в селі.

Процик Василь Дем'янович.

Почута і записана інформація лягла в основу нашого дослідження.

- гумористичні твори;
- історичні колядки
- «старі» колядки
- твори літнього циклу
- «II» частину Вертепу. Уривки тексту козака, жида.
- дані про життя косарів, їхню працю.

Забитівська Діана з жителькою села Пестрак Володимирою.

- записані відомості про вертепну драму, веснянки.

**Дмитрів Оля слухає Романів
Анну Андріївну.**

- зафіксовані колядки часів
боротьби України за незалежність

Довгань Марія Михайлівна.

- записні посівалки, релігійні колядки

Хом'як Ярослав Миколайович

- дав інформацію про «хлопські»
маївки.

- пісні зимового циклу

**Драпінська Стефанія Яківна, Юрчик Софія Стафанівна,
Герус Емілія Степанівна** діляться згадками та історіями із членами експедиційного загону.

